

Kaks luuletust 1956. aasta novembrist

Ain Kaalep

Ma ei ole päris kindel, kumma neist ma kirjutasin enne. Ilmusid nad aga sellises järjekorras: “Oktoobri lõpp” Stalinlikus Nooruses 1956, nr. 11, ja “Aeg” Loomingus 1957, nr. 1. Mõlemad on inspireeritud Ungari 1956. aasta ülestõusust ja muidugi niimoodi šifreeritud, et tsensuur need läbi laseks.

“Oktoobri lõpus” on juba pealkiri teatava suunaga: “Oktoober” võis tollasele lugejale ju tähendada ka nn. Oktoobrirevolutsiooni; ilmse loodusluuletuse puhul, lootsin ma, ei hakka tsensuur aga selle peale mõtlema. Ja ega hakanudki. Usutavasti mitte ka ajakirja kirjandusosakonna toimetaja Ita Saks, kes minu kaastöösse väga sõbralikult suhtus. Muidugi juba sellepärast, et tema mu omamoodi julgustüki pärast kannatama ei peaks, ei rääkinud ma oma tagamõttest kellelegi. Lisan veel, et sellised kujundid nagu “sõbaga neitsi” ja “naeratav noorik” on mul valitud juba lapsepõlves meelde jäänud “Tõe ja õiguse” III osa Viljasoo õpetuse järgi; tema ütleb 1905. aastal nimelt nõnda:

“Ja küllap mina juba tsensoriga hakkama saan, seda ärge kartke. Temale peab rääkima noortest tüdrukutest, kui tahad, et ta laseks midagi krõbedamat läbi...”

Niisiis trükiti ära selline loodusluuletus:

Oktoobri lõpp

Vihmalinikuis
viibib linn
nagu muistne
sõbaga neitsi.

Tühje ja halle
kivitänavaid
jahe elekter
elustab vaid.

Viimaseid lehti
näpleb alleel
nohuselt ümisev
sügisetuul.

Nagu muistne
sõbaga neitsi,
ammu surnud,
ammu ununud,

seisab mu ees
õhtune linn,
äkki nii tundmatu
unine linn.

Tühje ja halle
kivitänavaid
käin ma sel õhtul,
hing armastust täis.

Tean, et need raagus
puude oksad
lehti ja õisi
kannavad taas,

kui tuleb kevad,
sest tal on kombeks
igal aastal
uuesti tulla.

Kallis kodulinn,
sõbaga neitsi,
siis oled jälle
naeratav noorik!

Et kodulinnas taas tuleb kevad, tähendas minu luuletuse tundelisel tasandil muidugi tulevast vabanemist “Oktoobrist”. Sellesse uskusin ma ju kogu Vene okupatsiooni aja kindlalt.

Teine tollal kirjutatud luuletus, “Aeg”, on märksa krõbedam. Ma mäletan, et see sündis hoopis üllatavast teatest: kuskil olid mõned Nõukogude sõdurid läinud ungarlaste poole üle. See ei olnud ju võimatu. (Mitu aastat hiljem kuulsin kahest eesti tankistist, kes hakkasid vastu venelasest ülema käsule ungari naistele ja lastele otsa sõita, julgesti riskeerides mahalaskmisega.) Nõnda siis kerkis mu silme ette üks Goya hiiglasepiltidest, nimelt see, kus pool hiiglase keha on pilvedes – revolutsioon! Endastmõistetavalt tuleb tema järel Surmise, seda ju vältida ei saa...

See luuletus äratas aga tähelepanu. Muidugi ei söandanud keegi seda avalikult Ungari revolutsiooniga siduda, aga igatahes oli see kommunistlikele asjameestele väga kahtlane. Ma ei mäleta enam, kes just ja kus seda kritiseeris, küllap mõni huviline kirjandusloolane ta nime üles leiab; ühel koosolekul igatahes ütles midagi tingedat selle kohta Felix Kotta.

Oma kogusse “Aomaastikud” sain selle luuletuse siiski paigutada, lisades algtekstile ühe stroofi. Paul Kuusberg, kes kunagi minu vastu vaenulik pole olnud, kiitis seda stroofi kohe väga, kuna Nigol Andresen selle puhul ainult naeris. Mu enda meelest ei muutnud see minu poeetilist visiooni aga üldse.

Lõplikul kujul oli luuletuse tekst siis selline:

Aeg

Jälgi kui orge
jättes taha,
astub ta edasi –
hiiglane Aeg.

Ning nagu Goya
vägev nägemus
peaga ta riivab
taevasi pilvi.

Maa aga vabiseb!
Kahel pool hiiglast
jookseme meie
kõigest väest.

Tuul kõmab kõrvus.
Kahel pool hiiglast
jookseme meie
hiiglasejooksu,

tundmata puhkust
ja tundmata väsimust –
j o o k s u s t e n d a s t
s a a d e s j õ u d u.

Hiiglane sammub
nii et maa
vabiseb ta all,
kuid tema taga

palju vaiksemalt,
palju leebemalt
veel tuleb keegi,
rääkides nii:

“Puhake! Puhake!
Aega on eluks,
aega on surmaks,
aega on küll!”

Poole suuga
muigab ta ise
ning ta õlal
välgatab vikat...

Rääkigu! Muiaku!
Ühtki hetke
Aeg ei puhka,
meie ei puhka.

Arvan, et väike järellugu ei oleks siinkohal ka tarbetu. 1985. aasta augustis oli mul võimalus osaleda Struga luulefestivalil Jugoslaavias. Struga linnake asub suure Ohridi järve ääres Albaania piiril. Muidugi suplesin selles mitu korda, ja ühel puhul sattusin otse järvevees kokku ühe ungari kolleegiga, kelle nime olen unustanud. Tema ühtki keelt peale oma emakeele ei osanud, aga vist arvas, et hõimuvend eestlane temast aru võib saada. Oma fennougristika-stuudiumist oli mul natuke ungari keelt tõesti meeles, nii et kui ta minult küsis, kas ma Ungaris olen olnud, vastasin vapralt: “Jah. Budapestis. 1956. aastal. Südames.” Hõimuvend oleks selle peale mulle küll kohe kaela langenud, kui me kuival maal oleksime olnud! Aga see, mis ma temale ütlesin, oli sulatõsi.

Ain Kaalep

(1926)

Luuletaja, tõlkija ja näitekirjanik. Astus 1943 Tartu Ülikooli, oli 1943–1944 Soome sõjaväes, 1944–1945 vangistuses. Õppis Tartu Ülikoolis 1946–1949, lõpetas 1956 soome-ugri keelte erialal. Esikkogust “Samarkandi vihik” (1962) alates avaldanud rohkesti luulekogusid ja näidendeid, tõlkinud väga paljudest keeltest.

Oli ajakirja Akadeemia pikaajaline peatoimetaja (alates 1989).